

ISTRAŽIVANJA HRVATSKO-POLJSKIH KOLOKACIJA KAO MOGUĆNOST ZA MODERNIZIRANJE (FORMIRANJE) ALATA ZA PREVODITELJE HRVATSKOG JEZIKA

Magdalena Baer

Univerza Adama Mickiewicza, Poznanj

UDK 81'25'373.7=163.42=162.1

Problemi pri prevajanju kolokacij med hrvaščino in poljščino povzročajo potrebo po raziskavah, ki bi izboljšale in modernizirale dostopna prevajalska orodja. Glavni cilji prispevka so predstavitev raziskav o hrvaško-poljskih kolokacijah, predstavitev težav pri prevajanju kolokacij ter prikaz prevajalskih orodij (slovarji, teoretične in praktične razprave itn.), ki manjkajo v poljski kroatistiki, čeprav so nujna zlasti pri hrvaško-poljskih leksemih, ki se v obeh jezikih med seboj razlikujejo.

hrvaščina, poljščina, kolokacije, prevajanje, prevajalska orodja

The problem of translating collocations between Croatian and Polish implies a need to improve and update translation tools. The aim of the paper is to present research on Croatian-Polish collocations, translation problems and suggestions for translation tools (dictionaries, theoretical and practical studies, etc.), related to these word combinations missing in Polish Croatian studies, but which are needed especially in the case of the contrastive Croatian-Polish formations.

Croatian, Polish, collocations, translation, tools in translation

Kolokacije su posebne leksičke jedinice koje se sastoje od dvaju ili više leksičkih elemenata, povezanih sistematski po određenome jezičnom modelu (Bialek 2009: 12), a značenje cjeline ne polazi od značenja pojedinih komponenata kolokacije (Ventulani 2000: 25). One mogu biti semantički samostalne ili jedan dio može biti nosilac značenja cijele kolokacije. Elementi kolokacije ne moraju stajati jedni pored drugih u rečenici, između njih mogu stajati i druge riječi, i zbog toga se može reći da kolokacije imaju isprekidanu strukturu. Navedene činjenice pokazuju da kolokacije mogu biti vrlo problematične leksičke jedinice za prevodenje. Kolokacije kao višerječne konstrukcije veoma su zanimljive za gramatičku i leksikografsku analizu.

Dakle, bitno je imati dobar prevodilački alat dostupan za različite jezike. Najduže se istražuju kolokacije u okviru engleskoga jezika, koje su ujedno i najbolje proučene. I u drugim se zemljama lingvistička istraživanja provode kao kontrastivna ili pored-bena s engleskim jezikom. Takva je situacija i u kontrastivnim istraživanjima hrvatskoga i poljskoga jezika. U poljskoj literaturi ne postoje publikacije koje govore o kolokacijama u hrvatskome i poljskome jeziku niti s kontrastivnoga niti s pored-

benoga gledišta. Cilj je ovoga rada prezentirati istraživanja hrvatsko-poljskih kolokacija i problema povezanih s njihovim prevođenjem te prikazivanje mogućih primjera prevodilačkoga alata poput budućih rječnika i teoretsko-praktičkih publikacija na temu kolokacija, ali je to samo prijedlog za istraživačku analizu kolokacija. U članku će se obrađivati kolokacije s glagolskom komponentom kao osnovom kolokacije, iako se može izdvojiti više tipova kolokacijskih sveza (Burić, Lasić 2012: 239).

Kontrastivna istraživanja kolokacija najbitnija su sa stajališta prevođenja te drugih grana lingvističkih znanosti kao što su glotodidaktika, leksikologija, korpusna lingvistika i sl. jer su različite strukture dvaju jezika problematične za provođenje i učenje stranih jezika ili formiranje leksikološkog alata. Često se događa da pojedine kolokacije u jednome jeziku funkcioniraju kao kolokacije, a u drugome imaju strukturu pojedine riječi ili mogu samo djelomično biti semantički i formalno slični u obama jezicima (glagolske, priložne, prijedložne i druge konstrukcije). O obliku kolokacije često odlučuju konvencija ili neke povijesne činjenice utemeljene u određenome jeziku (Ventulani 2012: 41). U radu se obrađuju problemi prevođenja i sastavljanja rječnika, ali je za obuku dobrih prevoditelja važno provođenje kvalitetne nastave stranoga jezika (Burić, Lasić 2012: 236), a za pravilno obavljanje tih poslova korisno je napraviti točan i iscrpan lingvistički opis skupljenih kolokacija koje se kao kontrastivne strukture mogu opisivati u rječnicima. Formiranje rječničke natuknice mora se provoditi uvijek na isti način i trebaju se skupiti, osim prijevoda u strukturalnom smislu, primjeri uporabe zajedno s kontekstom, pored prikazanoga gramatičko-sintaktičkog opisa. Tvorba sintaktičkoga rječnika težak je posao jer je važno teoretski i praktički formirati natuknicu u kojoj će biti sadržan puni opis uporabe određene kolokacije. Spomenuti tip rječnika najkorisniji je za prevoditelje jer bi za ispravnu uporabu sintaktičkoga rječnika trebalo imati visoku razinu znanja jezika i razumjeti jezične (sintaktičke) detalje.

Proširivanje natuknice kontekstom korisno je ne samo za prevoditelja nego i za studente jer su konteksti i uporaba pojedinih kolokacija drugačiji od konteksta semantički sličnih leksema. Gramatički opis koji sadrži informaciju o vezi s glagolom, koji je osnova kolokacije, drugim vrstama riječi koje se često nalaze u strukturi kolokacije i moraju biti točno i iscrpno opisane. One se razumiju kao cjelina i upotrebljavaju u prevedenim tekstovima na primjeren način. Gramatičke informacije zahtijevaju određena sintaktička rješenja, što je bitno prikazati u natuknici jer isprekidana struktura kolokacije komplicira sintaktičku gradnju rečenice i cijeli proces prevođenja. Postoji nekoliko razloga da se pokrene sastavljanje dvojezičnoga hrvatsko-poljskoga rječnika kolokacija jer su kolokacije strukture koje imaju značenje već postojećih riječi u jeziku i mogu biti njihove punoznačnice. S gledišta sintakse, kolokacije mogu biti osnova rečenice kao složeni isprekidani predikat sa svojom odvojenom gramatikom. Ako se kolokacija razumije kao jedan leksem, mora se imati na umu da sadrži također sve gramatičke oblike poput lica, vremena, vida, stanja i sl. Kolokacije mogu nadopunjavati tekst stilistički i zbog toga su vrlo važne kao svojevrstne riječi ili fraze (Jędrzejko 1998: 18–20). Ako se radi o vidu pojedinih glagola, mora se imati na umu

da postoje dvije vrste kolokacija, ovisno o tome je li glagol određenoga ili neodređenoga vida.

Kao što je već rečeno, ni u poljskoj ni u hrvatskoj lingvističkoj literaturi ne postoje kontrastivni ili poredbeni kolokacijski rječnici. Potrebno je ispraviti ovaj nedostatak jer će to obogatiti ne samo kroatistiku u Poljskoj ili Hrvatskoj, već će također pomoći u radu prevoditeljima i nastavnicima hrvatskoga kao stranoga u Poljskoj i u drugim zemljama. Za sada se u jednojezičnim i dvojezičnim rječnicima u pojedinim natuknicama nalaze informacije o kolokacijskim svezama, ali one nisu naglašene, što je komplicirano za pretraživanje jer nema konsekventne odluke treba li kolokaciju tražiti u glagolskoj ili imeničkoj natuknici, što usporava rad. Formiranje natuknica u odabranim rječnicima prikazat će se na primjeru kolokacije *donijeti odluku*. U natuknicama *Velikog rječnika hrvatskoga jezika* Vladimira Anića spominju se kolokacije, ali samo one koje se često upotrebljavaju ili imaju idiomatsko značenje. Kolokacije su samo pobrojane, objašnjene gramatički, sintaktički ili stilistički, što je prijeko potrebno u prevodilačkome radu. U Anićevu rječniku kolokacije se nalaze u glagolskoj i imeničkoj natuknici, npr.:

donijeti (komu, što) prenijeti što od nekud; uručiti komu; [~*presudu*; ~*zakon*; ~*odluku*] [...]

odluka čin volje koji dolaze poslije prosudbe [*donijeti*~; ~*je pala*] [...] (Anić 2006: 241, 912)

U *Rječniku jezika hrvatskoga* Ivana Branka Šamije postoji slična situacija – navode se kolokacije, ali samo u natuknicama bez konteksta i uporabe te lingvističkog opisa, npr.:

odluka voljni čin u kojem tko odlučuje o nekom poslu: *donijeti* č *odluku* [...] (Šamija 2012: 818)

Najviše kolokacija nalazi se u *Rječniku sinonima hrvatskoga jezika* Ljiljane Šarić i Wiebke Witschen, međutim, ni tamo nema lingvističkog opisa, ali ima mnogo primjera kolokacija kao sinonima samostalnih leksema u glagolskim natuknicama – u rječniku nema kolokacije *donijeti odluku*, ali postoje neke druge koje se mogu povezati s glagolom *donijeti* (*zakon*, *presudu*). U literaturi postoji samo jedan stručni dvojezični poljsko-hrvatski rječnik, koji je jednosmjernan i u kojem se se mogu naći i kolokacije, ali se osim uporabe i svih ostalih informacija u natuknicama često nalaze samo pojedinačni leksemi kao tumačenje kolokacija, npr.: **podjąć (decyzję)** – *odlučiti*, **decyzja** – **podjąć decyzję**, *donijeti odluku*, *odlučivati* (Pintarić, Mogoš 2002: 130, 612).

Nedostatak gramatičkih, sintaktičkih i stilističkih informacija razlog je zbog kojeg je vrlo problematično pronaći točni ekvivalent u prevođenju kolokacija zbog njihove isprekidne strukture. Dakle, u formiranju alata za prevođenje poput rječnika treba imati na umu da natuknica mora sadržavati osim definicije značenja i ostale informacije, kao i sve gramatičke informacije koje vladaju strukturom kolokacije, sintaktičke mogućnosti koje pruža uporaba pojedinih kolokacija jer, kako je već bilo rečeno, komponente kolokacije ne moraju stajati jedna pored druge u rečenici. Treba navesti

i primjere uporabe kako bi se vidjela ispravna i česta uporaba zajedno s kontekstom i stilistikom. U budućem rječniku kolokacija natuknica će biti dulja i sastojat će se od više informacija nego u ostalim rječnicima. Pažnja će se obraćati na kontrastivne kolokacije u hrvatskome i poljskome jeziku jer su one najteže za prevođenje i učenje.

U današnje vrijeme brže istraživanje kolokacija i sastavljanje rječnika u navedenom obliku – s primjerima uporabe te kontekstom omogućuje korpusna lingvistika. Korpusne tražilice koje su na više jezika već dostupne na internetu i u elektronskim bazama podataka pružaju mogućnost pretraživanja i opisivanja mnogo više jezičnih jedinica nego u ručnoj obradi podataka. Uz pomoć korpusa koji je baza pisanih tekstova i govornih podataka (ovisi o korpusu te jeziku) (Górski, Laziński 2012: 16) mogu se sastaviti rječnici u kojima se nalazi čitav niz različitih tekstova raznovrsnih stilova. Iz korpusa se može odjednom dobiti puno primjera konteksta i uporabe, što je važno za učenje jezika i prevođenje. Frekvenciju uporabe koja se dobiva iz korpusa moguće je upotrijebiti za prikazivanje ispravne uporabe pojedinih kolokacija u povećanom broju konteksta.

Uz pomoć *Hrvatskog nacionalnog korpusa* i *Narodowego Korpusu Języka Polskiego IPI PAN* može se sastaviti rječnik kolokacija u kojem će se iz obaju jezika izdvojiti različiti oblici ovih višerječnih struktura. Obrada jezičnih jedinica koje će ući u rječnik povod je teoretskih razmatranja na temu kolokacija koja nedostaju u hrvatskoj i poljskoj literaturi – pravila njihove gradnje, gramatike i stilskog obilježja. U slučaju sastavljenog rječnika korpusi će služiti kao izvor konteksta i uporabe, ne kao izvor za kolokacije, iako u poljskome korpusu postoji tražilica *Kolokator* kao posebni alat za pretragu kolokacija poljskoga jezika (Peżik 2012: 266). Ručno pretraživanje tekstova omogućuje pronalaženje kolokacija koje su razbacane u okviru jedne rečenice, što u korpusnoj bazi nije uvijek moguće jer elektronske tražilice još nisu toliko točne da im se mogu postavljati komplicirana pitanja o isprekidanim leksičkim strukturama. S gledišta istraživanja, zanimljivije su baš ove strukture koje se nalaze u ručnom pretraživanju tekstova jer su one kompliciranije i problematičnije. Analiza takvih rečenica i struktura od velike je koristi za sintaktički opis jezika. Zbog toga se kao izvor kolokacija, osim tekstova iz korpusa, mogu upotrijebiti i književni i novinarski tekstovi (smatra se da su kolokacije najučestalije u novinarskim žanrovima; Kita 2013: 223), a korpus će služiti kao baza provjere uporabe. U posljednje vrijeme prevoditelji sve više koriste korpus, ali trebaju u isto vrijeme pretraživati dva ili više u potrazi za najboljim ekvivalentom kolokacija. Rječnik će im ubrzati rad jer će u njemu na jednome mjestu naći podatke iz dvaju korpusa, definiciju značenja, tumačenje, sinonimne izraze (ako postoje) te gramatičke podatke. Rječnik bi trebao biti u digitalnoj verziji jer bi tako njegova uporaba bila lakša i brža te će se baza podataka stalno nadopunjavati i povećavati broj jedinica, što dopušta unošenje novije kolokacijske sveze u bazu i nova značenja pored već postojećih natuknica.

Navedene informacije koje se mogu naći u natuknici opisuju pojedinačne kolokacije i daju puno više podataka nego one u tradicionalnim rječnicima, i zbog toga će se u članku prezentirati primjeri predloženih natuknica koje opisuju odabrane kolokacije:

čuvati tajnu – *dochować tajemnicy*, [verb. + sub. Acc., predikat]; Crkveni zidovi *čuvaju tajnu* Marulovih knjiga Prema novootkrivenim pismima Dinka Zavorovića, [...]; Žena je pristala *čuvati tajnu*, što je tražila i od dece.

Struktura kolokacije ista je u obama jezicima, ali imenice su u različitim padežima, u hrvatskome jeziku rabi se ista imenica, ali glagol je u drugome značenju.

dati (davati) do znanja – *dać (dawacć) do zrozumienia*; [verb. + preap. + sub. Gen., predikat, modalni predikat prekinut umetnutom rečenicom] Karamarko im je obojici gotovo *dao do znanja* da će u suprotnom krenuti u njihovu demontažu; Stoga treba, upravo obrnuto, jasno *dati do znanja* da Hrvatska ima alternativu.

Struktura kolokacije ista je u obama jezicima, kao i glagolska osnova. U hrvatskome i poljskome jeziku pojavljuju se imenice različitoga značenja.

dobiti na vremenu – *zyskać na czasie*; [verb. + preap. + sub. Acc., predikat, predikat kondicional I]; Valjda se nastoji *dobiti na vremenu* kako bi se konačno reklo, prošao je sedmi mjesec [...]; Genscherova intervencija svela se na zamolbu da se cijeli proces prodaje Hrvatskih telekomunikacija barem malo uspori kako bi njemačka tvrtka, nakon šoka koji je doživjela, *dobila na vremenu*.

Struktura kolokacije ista je u obama jezicima, ali se mijenja glagolska osnova – značenje hrvatskoga glagola šire je od poljskoga, rabe se iste imenice.

odjeknuti na terenu – *odbić się echem*; [verb. + preap. + sub. Loc., predikat kondicional I]; [...] dizanje ruku protiv zakona također ne bi dobro *odjeknulo na terenu*, u Dalmaciji, gdje je mnogima dovođenje reprezentacije u Split samo simboličan korak.

Kolokacije imaju različitu strukturu u obama jezicima, u hrvatskome postoji prijedložni oblik, dok se u poljskome javlja povratni glagol s objektom imenicom. Sasvim drugačiji glagoli grade kolokaciju.

podignuti hajku – *rozpocząć polowanie*; [verb. + sub. Acc., predikat u obliku povratnog glagola]; Tada se *podignula* velika *hajka* na navijače zbog povika »Mamiću cigane« [...]; Sad kad je Slobodna pokazala da njeguje istraživačko novinarstvo, *podigla se hajka* koju predvode ljudi iz političkih krugova [...].

Kolokaciju grade dva sasvim drugačija glagola po semantici i gramatičkome obliku.

položiti (polagati) ispit – *zdać (zdawacć) egzamin*; [verb. + sub. Acc., predikat]; student želi slušati pojedinog profesora u Frankfurtu, Parizu ili Zagrebu i kod njega *položi* Znači, ako *ispit*, [...]; Prije nego se dodijeli korisniku, pas pred stručnom komisijom *polaze ispit* kako bi se vidjelo je li tijekom školovanja naučio brojne vježbe i komande.

Struktura kolokacije ista je u obama jezicima. U razgovornome stilu postoji kolokacija davati (dati) ispit koja je semantički slična poljskoj svezi.

promijeniti mišljenje – *zmienić zdanie*, [verb. + sub. Acc., predikat perfekt, zavisnosložna rečenica]; Nevjerojatno je da su *promijenili mišljenje* nakon samo četiri dana; Najveće nade polažemo u animaciju građana koji ne namjeravaju izići na izbore da *promijene mišljenje* i ipak na njih iziđu odnosno da pridobijemo neopredijeljene birače.

Kolokacija ima istu strukturu u obama jezicima, ali je grade različite imenice iako su po značenju iste.

sklopiti ugovor – *podpisać umowę*, [verb. + sub. Acc., predikat, imenica jednina/množina]; Da bi to ostvarili potrebno je da s hrvatskom državom *sklope ugovor* o najmu s tim da svoje zahtjeve podnesu najkasnije do 15. ožujka; Končar *sklopio ugovore* s Deutsche Morgan Grenfell i Zagrebačkom bankom kao glavnim koordinatorima za izlazak na međunarodno tržište kapitala; dogovoriti se.

U obama jezicima ista je struktura s objektom imenicom, ali su sasvim drugačiji glagoli.

uzeti (uzimati) u obzir – *uwzględnić (uwzględnić)*, [verb. + preap. + sub. Acc., predikat]; Sutkinja je *uzela u obzir* to da okrivljeni dosad nije osuđivan; Na rejting-listi EXIM-a Hrvatska i ne stoji tako loše, kada se *uzmu u obzir* svi faktori pomoću kojih se izračunava rejting neke zemlje.

U slučaju ove hrvatske kolokacije poljski ekvivalent nije u obliku kolokacije nego jednoga leksema.

voditi računa – *mieć na względzie, uwzględnić*, [verb. + sub. Acc. mn., predikat]; Moramo *voditi računa* da ne budemo jednostrano orijentirani, jer i u svjetskim okvirima postoji određena ravnoteža [...]; [...] nego da isto tako *vodi računa* o ukupnom hrvatskom društvenom kontekstu.

Strukture natuknice u obama su jezicima različite jer hrvatska kolokacija ima dva prijevodna rješenja u poljskome jeziku – prijevod kao kolokacija i određeni leksem. Ova sveza sastoji se od sasvim drugačijih leksema.

Oblik natuknica u rječniku bit će malo drugačiji nego u članku jer će se dati više informacija o kontekstu i razlikama u hrvatskome i poljskome jeziku. Ovdje se upotrebljava Hrvatski nacionalni korpus i gotovo svi konteksti preuzeti su iz korpusne baze. U članku se prikazuju samo ideje gradnje natuknica u budućem rječniku. Navedeni primjeri natuknica samo su prijedlog deskripcije kolokacija i sigurno će se mijenjati tijekom daljnjih istraživanja. U rječniku se mogu naći reprezentativnije rečenice, a sva opća sintaktička pravila koja su povezana s uporabom kolokacija nalaziti će se u teoretskim razmatranjima na temu kolokacija i neće proširivati natuknicu, kako je to napravljeno u članku. Broj izdvojenih jedinica koje bi se trebale naći u kontrastivnom rječniku hrvatskoga i poljskoga jezika prilično je velik zbog razlika između hrvatskoga i poljskoga jezika. Semantičke razlike najčešće obuhvaćaju jedan od elemenata kolokacije (struktura i značenje kolokacije su isti, ali se mijenjaju pojedini elementi, što je razlog da se u prijevodu pojavljuju pogreške i prevedenice).

Članak je samo početak i prijedlog za istraživačku analizu kolokacija kao isprekidanih leksičkih struktura koje treba opisati kontrastivno u hrvatskome i poljskome jeziku. Ponuđeni rječnik i ostale publikacije povezane s kolokacijama, koje će dopuniti cjelokupnu sliku problema prijevoda i učenja hrvatskoga kao stranoga u Poljskoj, bit će od koristi za buduća lingvistička istraživanja.

Bibliografija

- ANIĆ, Vladimir, 2006: *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- BIAŁEK, Ewa, 2009: *Kolokacja w przekładzie. Słownik rosyjsko-polski*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- BURIĆ, Helena, LASIĆ, Josip, 2012: Kolokacije u nastavi inojezičnoga hrvatskog. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu* 5/2012. 233–249.
- GÓRSKI, Rafał L., LAZIŃSKI, Marek, 2012: Typologia tekstów w NKJP. Aleksander Przepiórkowski, Mirosław Bańko, Rafał L. Górski, Barbara Lewandowska-Tomaszczyk (ed.): *Narodowy Korpus Języka Polskiego*. Warszawa: PWN. 11–23.
- Hrvatski nacionalni korpus: http://filip.ffzg.hr/bonito2/run.cgi/first_form
- JEDRZEJKO, Elżbieta, 1998: *Słownik polskich zwrotów werbo-nominalnych. Zeszyt próbny*. Warszawa: Energeia.
- KITA, Małgorzata, 2013: Dyskurs prasowy. Ewa Malinowska, Jolanta Nocoń, Urszula Żydek-Bednarczuk (ed.): *Style współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej*. Kraków: Universitas. 199–288.
- PEŹIK, Piotr, 2012: Wyszukiwarka PELCRA dla danych NKJP. Aleksander Przepiórkowski, Mirosław Bańko, Rafał L. Górski, Barbara Lewandowska-Tomaszczyk (ed.): *Narodowy Korpus Języka Polskiego*. Warszawa: PWN. 253–274.
- PINTARIĆ, Nada, MOGUŠ, Milan, 2002: *Słownik polsko-chorwacki. Poljsko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
- ŠAMIJA, Ivan Branko, 2012: *Rječnik jezika hrvatskoga*. Zagreb: Društvo Lovrečana.
- ŠARIĆ, Ljiljana, WITSCHEN, Wiebke, 2008: *Rječnik sinonima hrvatskoga jezika*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- VENTULANI, Grażyna, 2000: *Rzeczowniki predykatywne języka polskiego. W kierunku syntaktycznego rzeczowników predykatywnych*. Poznań: Wydawnictwo UAM.
- VENTULANI, Grażyna, 2012: *Kolokacje werbo-nominalne jako samodzielne jednostki języka. Syntaktyczny słownik kolokacji werbo-nominalnych języka polskiego na potrzeby zastosowań informatycznych*, cz. 1. Poznań: Wydawnictwo UAM.